

Tatiana **BULARGA**

dr., conf. univ., Universitatea de Stat
Alecu Russo din Bălți; ORCID: 0000-0002-1196-7298

Copii excepționali: între supradotare și cerințe educaționale speciale – o perspectivă integrativă*

CZU 376.091 | <https://doi.org/10.67684/dp.2026.157.06>

Rezumat: În cadrul amplu al conceptului de copii excepționali, care acoperă un spectru extins de elevi, ce include atât copii supradotați și talentați, cât și pe cei cu cerințe educaționale speciale (CES), se conturează necesitatea unei

fundamentări teoretice și empirice unitare și coerente. Dincolo de analiza conceptuală, cercetarea valorifică și date statistice referitoare la copiii cu CES și la manifestarea unor abilități variate, confirmând faptul că mulți dintre aceștia dispun de potențial real pentru integrare socială reușită, dezvoltare personală armonioasă și contribuție semnificativă la progresul colectiv. Abordarea metodologică prezentată este de tip calitativ-conceptual, îmbinând analiza teoretică riguroasă cu proiectarea preliminară a unor instrumente de investigație empirică destinate aplicării ulterioare în contexte educaționale incluzive. Obiectivul central constă în rafinarea înțelegerii conceptuale a supradotării, prin explorarea dimensiunilor sale multiple și a relației dintre potențialul supradotat și cerințele educaționale speciale. Rezultatele preliminare ale analizei terminologice, coroborate cu datele obținute prin investigarea statistică, susțin o perspectivă integrativă potrivit căreia supradotarea și nevoile speciale pot coexista la nivelul aceluiași elev, ceea ce impune adoptarea unor strategii educaționale flexibile, individualizate și incluzive. O asemenea

* Articolul este publicat din fondurile bugetului de stat alocat proiectului de cercetare și inovare *Consolidarea resurselor educaționale pentru sprijinirea copiilor speciali în contextul integrării europene*, înscris în Registrul de stat al proiectelor din sfera științei și inovării cu cifrul 25.80012.0807.44SE.

abordare susține configurarea unui cadru educațional care concepe supradotarea drept o expresie universală a potențialului uman, manifestată diferențiat în funcție de factori contextuali, cognitivi și emoționali.

Cuvinte-cheie: copii excepționali, cerințe educaționale speciale, integrare educațională, forme ale supradotării, dublă excepționalitate.

Abstract: Within the comprehensive framework of the concept of exceptional children—a term that encompasses a wide spectrum of learners, including both gifted and talented individuals as well as those with special educational needs (SEN)—there emerges the necessity for a coherent theoretical and empirical foundation. The present study, currently situated at the stage of terminological clarification and the establishment of an experimental sample, focuses on identifying and analyzing children with special educational needs from Romanian schools who simultaneously exhibit evident aptitudes or talents across various domains. In addition to the conceptual analysis, the study also examines statistical data regarding children with SEN and the manifestation of diverse abilities, confirming that many of them possess the potential for successful social integration, personal development, and meaningful contribution to collective progress. The research adopts a qualitative–conceptual methodological approach, combining theoretical analysis with the preliminary design of empirical investigation tools intended for future application within inclusive educational settings. The central objective is to refine the conceptual understanding of giftedness, exploring its multiple dimensions and the interrelation between gifted potential and special educational needs. The combined results of the terminological analysis and the preliminary statistical investigation suggest an integrative perspective on the relationship between giftedness and special educational needs, indicating that these characteristics may coexist within the same student. This approach supports the development of an educational framework that views giftedness as a universal form of human potential, manifesting in diverse ways depending on contextual, cognitive, and emotional factors.

Keywords: exceptional children, children with SEN, educational integration, forms of giftedness, twice-exceptonality.

Introducere. O parte dintre copii prezintă cerințe educaționale speciale care influențează semnificativ atât procesele de învățare, cât și mecanismele de participare și integrare socială. Abordarea acestor particularități nu trebuie fundamentată pe un model deficitologic, ci pe o paradigmă a diversității dezvoltării. Literatura de specialitate evidențiază faptul că, dincolo de dificultățile asociate, acești copii pot manifesta niveluri ridicate de potențial cognitiv, creativ sau socioemoțional, insuficient identificate și valorificate în cadrele educaționale tradiționale. În acest context, recunoașterea și operaționalizarea pedagogică a potențialului lor devin componente esențiale ale unui demers educațional orientat spre echitate. O astfel de perspectivă nu vizează exclusiv optimizarea dezvoltării individuale, ci contribuie la consolidarea unui model educațional incluziv, fundamentat pe valorizarea diferențelor și pe adaptarea intervenției didactice la profilul complex al fiecărui elev.

În consecință, educația incluzivă și măsurile de sprijin destinate copiilor cu cerințe educaționale speciale sunt fundamentate pe un cadru juridic și conceptual complex, configurat printr-o serie de documente internaționale și reglementări naționale. Printre reperele centrale se numără Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități (CRPD, 2006), care consacră dreptul persoanelor cu dizabilități la educație incluzivă, în condiții de egalitate de șanse, și obligă statele să dezvolte sisteme educaționale capabile să răspundă diversității nevoilor individuale. Implementarea adaptărilor rezonabile asigură acces echitabil la educație, iar Comentariul General nr. 4 (2016) subliniază faptul că incluziunea autentică presupune nu doar integrare fizică, ci și adaptarea curriculumu-

lui, a mediilor de învățare și a practicilor didactice, precum și elaborarea Planurilor Educaționale Individualizate (PEI) adecvate particularităților fiecărui copil. Principiul „educației pentru toți”, enunțat în Declarația de la Salamanca (1994), a consacrat educația incluzivă drept standard educațional, și nu ca opțiune facultativă. Practica europeană operationalizează acest principiu prin definirea CES ca nevoi de sprijin suplimentar generate de dificultăți de învățare, dizabilități sau circumstanțe sociale, accentul fiind plasat pe necesitățile de suport, și nu pe deficite.

Așadar, implementarea efectivă a acestui cadru depinde de corelarea legislației naționale cu prevederile CRPD, de orientările agențiilor europene și de politicile publice care conectează educația cu obiectivele mai largi ale incluziunii sociale. Termeni precum *elevi cu nevoi de sprijin*, *Planuri Educaționale Individualizate* și *adaptări rezonabile* asigură coerența dintre exigențele juridice, practica educațională și o abordare centrată pe drepturi, care recunoaște potențialul și demnitatea fiecărui copil.

Scopul prezentului articol este triplu: (1) definirea și delimitarea terminologiei privind copiii cu cerințe educaționale speciale, (2) analiza accesului și a furnizării resurselor educaționale pentru copiii cu dizabilități sau dezvoltare atipică și (3) demonstrarea, prin exemple statistice și empirice, a faptului că acești copii posedă frecvent abilități semnificative și pot aparține categoriei elevilor supradotați sau talentați.

Capacitățile copilului: clarificări conceptuale. Atunci când analizăm modul în care elevii își manifestă aptitudinile în arii specifice de activitate, constatăm variații considerabile, nu doar între elevi, ci și între diferitele tipuri de activitate. Această diversitate sugerează

că indivizii se nasc nu numai cu grade diferite de potențial, ci și cu predispoziții distincte spre excelență, fiecare caracterizată printr-o anumită intensitate și dinamică într-un domeniu anume. Aceste diferențe ale abilităților speciale impun cadrelor didactice – în special celor care activează direct la clasă – aplicarea unor strategii didactice diferențiate și adaptarea sarcinilor de învățare, mai ales în cazul elevilor care manifestă niveluri medii și înalte de abilitate. Acest aspect devine cu atât mai relevant în contexte educaționale care urmăresc asigurarea egalității de șanse pentru toți elevii. Cu toate acestea, există copii ale căror capacități depășesc semnificativ așteptările normative corespunzătoare vârstei și grupului lor de referință. Deși reprezintă o minoritate, ei constituie un segment al populației școlare caracterizat prin talent excepțional în domenii specifice – elevi care, beneficiind de medii educaționale adecvate, pot atinge performanțe remarcabile.

Adecea, cadrele didactice din învățământul general întâmpină dificultăți în a oferi sprijinul necesar dezvoltării elevilor supradotați sau a celor cu CES. În asemenea situații, devine esențială includerea acestora în programe educaționale specializate, concepute în acord cu particularitățile lor. Această situație este frecvent întâlnită în orientarea elevilor talentați sau supradotați către instituții cu profil artistic, precum muzica, artele plastice, dansul sau arta dramatică.

În continuare, vom utiliza termenul *copii excepționali* pentru a desemna elevii care manifestă abilități pronunțate într-un anumit domeniu. Adoptarea acestui termen este în concordanță cu cadrele educaționale consacrate, care includ atât elevii supradotați, cât și pe cei cu CES sub conceptul mai larg al *excepționalității*. Această opțiune terminologică este susținută de surse de referință. De exemplu, Council for Exceptional Children (CEC) definește „copiii excepționali” ca elevi care se abat de la normă – fie peste, fie sub – într-un mod care reclamă servicii educaționale specializate. În mod similar, Departamentul Educației al Statelor Unite și Legea privind educația persoanelor cu dizabilități (Individuals with Disabilities Education Act, 2004) includ atât elevii supradotați, cât și pe cei cu dizabilități în categoria celor care necesită adaptări educaționale individualizate, demonstrând că ambele categorii pot fi înțelese ca forme ale excepționalității. La nivel internațional, cadrele UNESCO privind educația incluzivă (2017) recunosc, de asemenea, că elevii cu talente deosebite, precum și cei care se confruntă cu dificultăți de învățare, se situează în afara traiectoriilor tipice de dezvoltare și necesită, prin urmare, abordări educaționale personalizate.

Conceptul de *dublă excepționalitate* constituie cadrul teoretic cel mai adecvat pentru a înțelege situația copiilor care prezintă, simultan, *cerințe educaționale speciale* și un potențial artistic înalt sau chiar supradotare. Această

perspectivă depășește abordările tradiționale, care tind să privească elevul fie prin prisma dificultăților, fie exclusiv prin cea a performanței, și propune o viziune integratoare asupra dezvoltării. În paradigma educației incluzive promovate la nivel internațional de UNESCO și analizate comparativ de OECD (Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică), accentul se pune pe identificarea profilului individual de învățare și pe eliminarea barierelor, nu pe etichetare rigidă.

În contextul cercetării noastre, conceptul pertinent pentru descrierea și interpretarea situației copiilor care prezintă simultan cerințe educaționale speciale și aptitudini artistice înalte va fi cel de *dublă excepționalitate* [14], întrucât acesta reflectă în mod adecvat coexistența vulnerabilității educaționale și a potențialului creativ superior, evitând atât simplificarea reductivă, cât și etichetările unilaterale. Dublă excepționalitate desemnează acei copii la care vulnerabilitatea – manifestată prin dificultăți de învățare, tulburări de dezvoltare sau alte nevoi educaționale speciale – coexistă cu aptitudini artistice remarcabile, cum ar fi sensibilitatea muzicală, creativitatea interpretativă sau capacitatea expresivă superioară. Important este faptul că aceste două dimensiuni nu se exclud, ci pot interacționa complex: uneori dificultățile pot ascunde talentul, alteori talentul poate compensa parțial anumite limitări. Prin urmare, utilizarea conceptului de *dublă excepționalitate* nu are doar valoare descriptivă, ci fundamentează necesitatea unui demers educațional personalizat, capabil să ofere simultan sprijin specializat și oportunități reale de valorificare a potențialului artistic.

Prin utilizarea unui termen unitar și cuprinzător, se creează un spațiu conceptual coerent pentru analiza nevoilor educaționale ale acestor elevi, fără a fi necesară delimitarea repetată a subcategoriilor. O asemenea abordare reflectă perspectiva promovată în ghidurile oficiale, care subliniază importanța adaptării mediului educațional la diversitatea profilurilor de învățare, prin flexibilitate, adaptabilitate și capacitate de răspuns pedagogic. Totodată, aceasta facilitează o discuție integrată privind strategiile didactice, sprijinul individualizat și programele specializate adecvate elevilor ale căror traiectorii de învățare se abat semnificativ de la parcursul majoritar.

În consecință, termenul *copii excepționali* permite referirea colectivă la elevii cu abilități pronunțate, fundamentând, totodată, opțiunea terminologică pe cadre educaționale larg recunoscute și validate.

Pedagogia s-a preocupat îndelung de două aspecte esențiale ale problematicei date: identificarea de criterii fiabile pentru recunoașterea copiilor supradotați și elaborarea de strategii și metodologii eficiente pentru susținerea dezvoltării acestora. Răspunsuri parțiale la primul aspect pot fi regăsite atât în literatura psihologică recentă, cât și în cea contemporană. Însă se impune precizarea că atât conceptualizările supradotării în diferite

domenii, cât și criteriile de identificare a persoanelor supradotate variază considerabil de la un cercetător la altul și de la o etapă istorică la alta, aceste variații fiind strâns legate de valorile și nevoile în continuă transformare ale societății. Fără a urmări o analiză exhaustivă a numeroaselor definiții existente în prezent, ne vom concentra asupra evidențierii sensului comun, integrator, al acestui fenomen complex și dinamic.

Este larg acceptat faptul că persoanele supradotate posedă abilități care depășesc nivelul colegilor de vârstă și așteptările tipice corespunzătoare etapei de dezvoltare. Aceste capacități avansate le permit să obțină succese notabile în unul sau mai multe domenii de activitate, manifestând adesea performanțe excepționale. Din perspectiva noastră, deosebit de valoroasă – prin accentul pus pe diversitatea supradotării și pe multiplele domenii în care aceasta se poate manifesta – este definiția propusă de Sidney Marland, conform căreia copiii supradotați sunt aceia care, „în virtutea unor abilități remarcabile sau a potențialului pentru asemenea abilități, sunt capabili de performanțe înalte în domenii precum cel intelectual, creativ, academic, de leadership sau al artelor vizuale și performative și care necesită servicii ori experiențe educaționale ce nu sunt oferite în mod obișnuit de școala obișnuită”.

Această definiție se armonizează cu perspectivele teoretice care susțin existența unor tipuri specifice de supradotare, adesea asociate cu noțiunea de *intelențe multiple*, manifestate în domenii variate, precum muzica, artele vizuale, dansul, matematica, limbile și altele. În acest context, teoria inteligențelor multiple a lui Howard Gardner merită o atenție deosebită. Gardner identifică șapte forme distincte de inteligență, care pot fi înțelese, totodată, ca tipuri distincte de supradotare: inteligența lingvistică; inteligența logico-matematică; inteligența spațială (capacitatea de a opera cu configurații spațiale); inteligența corporal-kinestezică; inteligența muzicală; inteligența interpersonală (orientarea spre înțelegerea și interacțiunea cu ceilalți); inteligența intrapersonală (autocunoașterea și înțelegerea propriei lumi interioare).

Unul dintre primele proiecte americane dedicate identificării și cultivării potențialului excepțional, inițiat în anii 1950, a evidențiat o paletă largă de domenii ale supradotării, incluzând abilități intelectuale, științifice, de leadership, creative, artistice, literare, dramatice, muzicale, mecanice și fizice. Acest demers a constituit una dintre primele încercări de formulare a unui model multidimensional al supradotării, conturând ceea ce am putea numi astăzi o primă dimensiune de gradare în cadrul populației supradotate: existența mai multor tipuri de supradotare.

O a doua dimensiune importantă a acestei gradări vizează, în opinia noastră, diferențierea nivelurilor sau a gradelor de supradotare, adesea desemnate drept „subcategorii ale supradotării”. Psihologul educațional

François Gagné (1968, 1988) propune o ierarhie a nivelurilor de supradotare, care include: supradotare ușoară; supradotare moderată; supradotare înaltă; supradotare profundă (sau excepțională).

Criteriul principal utilizat de Gagné pentru delimitarea acestor subcategorii a fost coeficientul de inteligență (IQ), deși autorul a recunoscut necesitatea unor indicatori complementari. Susținem acceptarea generală a unui asemenea model gradual, dar pledăm, totodată, pentru utilizarea unor variabile suplimentare – trăsături specifice, capacități particulare sau criterii evaluabile – în funcție de domeniul supradotării analizate. O evaluare nuanțată și specifică domeniului permite o înțelegere mai precisă a profilului unic al fiecărui copil și sprijină elaborarea unor strategii educaționale adecvate particularităților sale.

Pentru a delimita un cadru conceptual clar al cercetării, se impune diferențierea unor termeni care, frecvent, se suprapun semantic, precum supradotare, înaltă capacitate și talent. *Supradotare* constituie, în general, conceptul fundamental din care derivă noțiunea de *supradotare înaltă* (sau supradotare excepțională). Prefixul „supra”, cu sensul de „peste” sau „dincolo de”, marchează o distincție cantitativă, subliniind un nivel al abilității semnificativ peste normă.

În accepțiune psihologică, supradotarea înaltă este asociată preponderent domeniului intelectual și corelată, de regulă, cu un nivel superior al inteligenței, măsurat printr-un coeficient de inteligență considerabil peste media vârstei cronologice. Psihologul român M. Jigău afirmă că termenul *supradotare înaltă* ar trebui rezervat „capacităților intelectuale excepționale care permit performanțe de nivel superior în orice domeniu” [14, p. 55].

În limbajul curent însă, termenul *talent* este adesea utilizat ca sinonim pentru supradotare, fapt care poate genera confuzii conceptuale. În această privință, François Gagné operează o distincție importantă: el consideră supradotarea drept o formă de aptitudine sau competență naturală, în timp ce talentul reprezintă performanța actualizată – expresia vizibilă a acestei competențe. Ambele se situează peste medie, însă ele reflectă etape diferite în procesul de valorificare a potențialului.

În literatura de specialitate există și o orientare care limitează utilizarea termenului *talent* la domenii specializate, precum muzica, teatrul, dansul, matematica, chimia ș.a. Ne raliem însă perspectivelor mai recente, care susțin o utilizare mai largă a conceptului de *talent*, extinsă la orice domeniu în care poate apărea performanță înaltă. De asemenea, susținem punctul de vedere al lui Gagné, potrivit căruia talentul trebuie înțeles ca performanță înaltă într-un anumit domeniu, rezultat al supradotării – adică al dezvoltării și manifestării unor competențe sau constelații de trăsături și capacități excepționale într-un cadru specific.

Validarea ipotezei prin sinteza datelor statistice. În

etapa prognostică a cercetării noastre, am realizat un studiu sintetic privind numărul și distribuția copiilor cu diverse tipuri de cerințe educaționale speciale. Pe baza datelor provenite din două regiuni ale României, analiza oferă o imagine de ansamblu asupra profilurilor diagnostice, a particularităților de dezvoltare și a aptitudinilor emergente ale acestor copii, la diferite niveluri de școlaritate. Această panoramă statistică constituie fundamentul tezei centrale a lucrării noastre: aceea că elevii cu nevoi diverse de incluziune manifestă frecvent puncte forte pronunțate și specifice – mai ales în domeniul artistic, expresive și practice – atunci când beneficiază de medii educaționale adaptative și incluzive. Din considerente etice, regiunile și instituțiile care au contribuit la constituirea eșantionului nu sunt nominalizate în prezentul articol.

Educația incluzivă a cunoscut în ultimii ani o dezvoltare semnificativă, iar datele statistice referitoare la copiii cu CES oferă o imagine realistă a diversității profilurilor de învățare și a răspunsurilor instituționale la aceste particularități. Informațiile colectate din sistemele naționale de monitorizare și din serviciile de sprijin educațional evidențiază nu doar prevalența diferitelor categorii de CES, ci și profilurile aptitudinale ale elevilor vizați, permițând o înțelegere nuanțată a potențialului lor de dezvoltare.

Astfel, într-o instituție de învățământ de mari dimensiuni, care acoperă nivelurile preșcolar, primar, gimnazial și liceal, 69 din cei 910 copii înscriși (7,6%) sunt identificați ca având CES. Distribuția acestora pe niveluri de școlaritate relevă caracteristici semnificative. La nivel preșcolar, unde copiii cu CES reprezintă circa 4% din cohortă, sunt înregistrate cu frecvență crescută tulburările din spectrul autist și întârzierile intelectuale. În pofida dificultăților legate de comunicare și dezvoltare socioemoțională, mulți dintre ei manifestă abilități expresive notabile, în special în artele vizuale, activitățile practice și sarcinile motrice ludice. La această vârstă, stimularea multisenzorială se dovedește esențială, întrucât explorarea tactilă, vizuală și auditivă sprijină dezvoltarea limbajului, interacțiunea socială și autonomia. În învățământul primar, proporția elevilor cu CES crește la aproximativ 28%. Diagnosticile predominante includ tulburările din spectrul autist, ADHD (*Attention Deficit Hyperactivity Disorder* sau *Tulburare de deficit de atenție și hiperactivitate*, în limba română) și, într-o măsură mai redusă, deficiențele de auz. Deși aceste condiții influențează atenția, ritmul de învățare și adaptarea școlară, un număr semnificativ de elevi au puncte forte în matematică, muzică sau arte vizuale. Acest tipar confirmă valoarea instruirii diferențiate, care permite dezvoltarea competențelor dominante chiar și în prezența dificultăților de învățare.

La nivel gimnazial, complexitatea cazurilor crește. Diagnosticile variază de la tulburări de neurodezvol-

tare, precum ADHD sau dizabilitate intelectuală ușoară, până la malformații congenitale și alte afecțiuni asociate. Acestea pot afecta mobilitatea, autonomia sau integrarea socială, însă elevii continuă să manifeste aptitudini variate: lingvistice, artistice, practice sau vizuale. În această etapă de dezvoltare, rolul cadrelor didactice și al consilierilor școlari devine esențial pentru menținerea motivației școlare și ajustarea curriculumului. Planurile individualizate, mentoratul și colaborarea constantă cu familia contribuie la configurarea unor traiectorii educaționale coerente.

În învățământul liceal și profesional, profilul diagnostic se menține relativ constant, cu predominanța tulburărilor din spectrul autist, a dizabilității intelectuale și a afecțiunilor congenitale. Elevii manifestă tot mai clar abilități bine conturate, în special în matematică, literatură și dezvoltare personală, ceea ce sugerează că intervențiile educaționale de durată – strategiile didactice adaptate, ghidarea continuă și sprijinul emoțional – produc efecte cumulative pozitive. Extinzând perspectiva la nivel regional, datele disponibile indică prezența a peste 2.400 de copii identificați cu CES. Circa 15% sunt diagnosticați cu ADHD, 20% cu tulburări din spectrul autist, iar 63% cu alte tipuri de dizabilități, incluzând deficiențe intelectuale, motorii și senzoriale. Această distribuție reflectă necesitatea ajustării curriculare, a instruirii diferențiate și a unor abordări pedagogice orientate spre dezvoltarea autonomiei și a abilităților practice. Un grup restrâns de copii beneficiază de instruire la domiciliu din motive medicale, progresul lor educațional depinzând, în mare măsură, de individualizarea predării și de menținerea unei relații constante cu cadrele didactice.

Un alt set de date regionale, privind o populație școlară comparabilă, indică aproape 1.500 de elevi cu CES integrați în învățământul de masă și un număr similar înscris în învățământul special. Dizabilitățile intelectuale reprezintă categoria predominantă, urmate de tulburările din spectrul autist, ADHD, deficiențele motorii, senzoriale și tulburările specifice de învățare. Fiecare categorie diagnostică este asociată cu anumite puncte forte: elevii cu dizabilități intelectuale excelează adesea în activități practice și artistice; cei cu deficiențe de vedere dezvoltă o memorie auditivă și abilități verbale puternice; elevii cu deficiențe de auz manifestă frecvent abilități vizual-spațiale avansate; cei cu deficiențe motorii demonstrează un potențial cognitiv ridicat; iar elevii cu autism prezintă adesea memorie vizuală excepțională, atenție la detaliu sau interes pentru sarcini structurate, logice. ADHD este adesea corelat cu creativitate, energie și gândire divergentă, în timp ce tulburările specifice de învățare se asociază frecvent cu talent artistic sau tehnic.

Privite în ansamblu, aceste date arată că dezvoltarea aptitudinilor la elevii cu CES este influențată de mai mulți factori esențiali. Printre aceștia se numără strategii didactice adaptate, medii de învățare bogate senzorial și expresiv,

intervenții constante pe termen lung și colaborarea interdisciplinară între cadre didactice și specialiști. De asemenea, un climat școlar suportiv pare să joace un rol decisiv în sprijinirea progresului fiecărui elev.

Prin urmare, educația incluzivă nu se limitează la simpla integrare fizică; ea presupune valorizarea autentică a diversității și convingerea că fiecare elev combină provocările cu punctele forte unice. Instituțiile care reușesc să cultive acest potențial contribuie la dezvoltarea unor modele autentice de incluziune și echitate educațională. Pe parcursul etapelor de formulare a ipotezei, delimitare conceptuală, selectare a eșantionului și analiză a fazei diagnostice a cercetării, rezultatele obținute susțin ipoteza centrală: copiii cu diferite forme de cerințe educaționale speciale manifestă un potențial semnificativ de dezvoltare și abilități excepționale în diverse domenii.

Mai degrabă decât a fi percepuți ca surse de dificultate sau povară, acești copii trebuie recunoscuți ca purtători ai unor resurse valoroase, capabile să îmbogățească atât mediul educațional, cât și societatea în ansamblu. Manifestarea constantă a unor aptitudini pronunțate – în special în domenii artistice, expresive și practice – la nivelul diferitelor categorii diagnostice și niveluri de școlaritate consolidează ideea că educația incluzivă nu are un rol exclusiv remedial, ci unul profund transformator. Ea facilitează identificarea, cultivarea și integrarea potențialului individual în traiectorii de învățare semnificative, poziționând acești copii nu la margine, ci în centrul capitalului social și cultural al comunității.

În concluzie: În educație, se remarcă o tranziție evidentă de la integrare, în care copilul este adaptat la standardele generale, către incluziune autentică, care valorizează diversitatea ca resursă educațională. Din această perspectivă, noțiunea de *copil excepțional* funcționează ca un concept-umbrelă, reducând stigmatizarea și promovând o abordare centrată pe copil, fundamentată pe strategii educaționale flexibile și personalizate.

În cadrul acestui model integrativ, pot fi distinse mai multe categorii de copii: copii supradotați în sens clasic, cu niveluri ridicate ale IQ-ului și capacități cognitive superioare; copii cu talente specifice, mai ales în domenii artistice, sportive sau sociale; copii cu cerințe educaționale speciale, care pot deține un potențial latent sau exprimat atipic; copii subperformanți școlar, care, în pofida rezultatelor academice modeste, manifestă interese, creativitate sau abilități notabile.

Toate aceste categorii necesită intervenții educaționale diferențiate, care presupun identificarea riguroasă a profilului individual și susținerea direcționată a dezvoltării potențialului, cu o atenție deosebită acordată cultivării abilităților creative și artistice. Copiii excepționali trebuie priviți ca o categorie educațională extinsă, care cuprinde atât performanța înaltă vizibilă, cât și potențialul ascuns sau exprimat atipic. Pentru

valorificarea deplină a acestor potențiale, este indispensabilă o pedagogie incluzivă, fundamentată pe evaluare complexă, strategii personalizate și sprijin continuu, care să permită fiecărui copil atingerea nivelului maxim de dezvoltare în multiple domenii. În contextul educației artistice, asemenea practici devin esențiale pentru cultivarea creativității, a expresivității și a talentelor unice, demonstrând că intervențiile educaționale adecvate pot transforma potențialul în performanță observabilă.

Aceste concluzii subliniază importanța clarității terminologice și a aplicabilității practice, evidențiind faptul că o înțelegere riguroasă a conceptelor *copil excepțional*, *supradotare* și *cerințe educaționale speciale* este esențială pentru implementarea unor practici educaționale eficiente, mai ales în domeniile în care creativitatea și expresia individuală ocupă un loc central.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. GAGNE, R. M. *Contributions of learning to human development*. În: *Psychological Review*, nr. 75, 1968, pp. 177-191.
2. GAGNE, R. M. *Mastery learning and instructional design*. În: *Performance Improvement Quarterly*, no. 1 (1), 1988, pp. 7-18.
3. GOLU, M. *Dinamica personalității*. București: Genese, 1993.
4. GORAȘ-POSTICĂ, V., GUȚU, S. *Educația incluzivă în Republica Moldova: repere legislative-regulatorii actualizate și inegalități perpetuate*. În: *Studia Universitatis Moldaviae, Seria Științe ale educației*, 2018, nr. 5 (115), pp.13-17. ISSN 1857-2103. Disponibil: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/66574
5. JIGĂU, M. *Copiii supradotați*. București: Science and Technology Publishing House, 1994.
6. STĂNESCU, M.-L. *Instruirea diferențiată a elevilor supradotați*. Iași: Polirom, 2002.
7. ROȘCA, Al. *Aptitudinile*. București: Scientific Publishing House, 1972.
8. ZISULESCU, Șt. *Aptitudini și talente*. București: Didactic and Pedagogical Publishing House, 1971.
9. *General comment No. 4 on Article 24 - the right to inclusive education*, (2016). Disponibil: <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/general-comment-no-4-article-24-right-inclusive>
10. *The Salamanca statement and framework for action on special needs education adopted by the world conference on special needs education: access and quality* (1994). Salamanca, Spain, 7-10 June, p. 10. [Online]. Disponibil: <https://www.european-agency.org/sites/default/files/salamanca-statement-and-framework.pdf>

11. *Council for Exceptional Children*. Disponibil: <https://shorturl.at/A88Qm>
12. *Individuals with Disabilities Education Act*. 2004. [P.L. 91–230] [As Amended Through P.L. 118–42, Enacted March 9, 2024]. Disponibil: <https://www.govinfo.gov>
13. *A Guide for ensuring and equity education – UNESCO*, 2017. ISBN 978-92-3-100222-9. Disponibil: <https://www.unesco.org/en/articles/guide-ensuring-inclusion-and-equity-education-0>
14. BAUM, S. *Introduction to Twice-Exceptional and Special Populations of Gifted Students*. 2004.